

ERREPORTAJEA

Espetxea, politika hiltzailea

*Mila atrakatzaille diru beharrean
Baino lapurrago da, oharkabea,
Banku bat lanean.*

— GOSARIAK —

Amaitu omen zen historia eta amaitu omen ziren esklabotza-
ren garaiak ere. Espetxeak za-
bortegi eta mundua *panoptiko* bihurtu
duen kapitalismo honetan, ordea, inoiz
baino ageriago dago gezur horien neu-
rria. Zer esanik ez lerrook idazterako
orduak, salbuespen egoera global ho-
netan. Baina bestela ere aski da, adibi-
dez, *Espetxe* instituzioari begiratu bat
ematea. **“Askatasunaren herrialdea”
da (AEB) munduan batezbeste pre-
so populazio handiena duena.** Hango
1.700 presondegiak batean jarriko ba-
genitu, laugarren hiririk handiena litza-
teke “hiri” hori, New Yorken, Los An-
gelesen eta Chicagoren atzetik. Azken
40 urteetan %500 hazi den 2,3 milioi
pertsonez osatutako *azpi-gizarte* bat¹.
Zertarako, ordea? Zer funtzio du espe-
txeak sistema kapitalistan?

Bere ekoizpen modua gizartean
inposatu duen klase sozial dominan-
teak bere nagusitasun historikoa ber-
matzea da, funtsean, **zuzenbide bur-
gesaren egitekoa**. Espetxea, zehazki,
feudalismo ondorengo langile “librea”
diziplinatzen eratu zen, eta kapitalis-
moaren garapenarekin, *proletarioaren*
kontrol terrorista ezartzeko funtzio po-
litikoa betetzeko instituzio bilakatu da.
Biztanleriarekiko batezbestekoa AEBetan
baino baxuagoa da Europar Batasun-
neko herrialdeetan, baina helburu eta
izaera kriminal bera dago atzean, beste
egitura ugarirekin batera. Batezbeste,
astero hiru preso erailten dituzte Es-
painiako Estatuko kartzelatan, eta Eu-
ropako inguruko estatuetan estatistika
ez da baxuagoa. Osasun-arreta berez
eskasa bada, esanguratsua da, adibidez,
espetxeetako osasungintzako plazen
%30 bete gabe egotea².

**Espetxearen eta gizarte egituren
arteko lotura** horixe da gaur egungo
“askatasuna desjabetzeko zigorraren”
paradoxa. Leku itxiak dira kartzelak,
“gizarte libretik” bereizita eta bakar-
tua da preso, baina bereizketa hori
itxurazkoa da erreala baino gehiago,
moralismo eta ideologia burgesez mo-
zorrotua. Delitugilea modu indibidual
eta “boluntarioan” da delitugile -inoiz

Espetxea ez da gizarte kapitalistan ezarri nahi diren edo dagoeneko existitzen diren eredu ekonomiko eta sozialen isla besterik -eta, alderantziz, espetxekoaren antza gero eta handiagoa du askorentzat “kanpoko” bizimoduak, humanitate oroz desjabetuta-

ez ekonomikoki eta sozialki determina-
tuta-, baina klasismo kirats nabarmena
darion *justizia* ezartzen zaio. Izan ere,
espetxea ez da gizarte kapitalistan eza-
rri nahi diren edo dagoeneko existitzen
diren eredu ekonomiko eta sozialen is-
la besterik -eta, alderantziz, espetxe-
koaren antza gero eta handiagoa du
askorentzat “kanpoko” bizimoduak,
humanitate oroz desjabetuta-.

Gizarte “libreak” bezala, bere
arauak, sailkapenak, ordutegiak, tra-
miteak, figura diziplinatzaileak, be-
re sariak eta bere zigorrak ditu espe-
txeak ere. Burgesiaren *politika hiltzaile*
orokorraren zerbitzura jarritako *politi-
ka hiltzaile* bat gehiago da, bere gezurra

“birgizarteratze laboral eta sozialaren”
mitoan eta bere izaera kriminala “he-
riotza naturaletan” esplizitatzen duena.
Egotekotan, sisteman baino, biziraupen
baldintzetan eta *erailketen* estatistike-
tan dago diferentzia: Espainiako Esta-
tuan, kanpoan baino bost bider han-
diagoa da suizidio tasa espetxeetan;
Frantziakoan, hamar aldiz handiagoa.
Guztiarekin ere, espetxean, beste era-
ilketa modu batzuek gain hartzen diete
“suizidioei”: “gaixotasunek” eta “droga
gaindosiek”³. Agerian geratzen da gezu-
rra, beraz: estatua erabat arduragabea
da *bere ardurapera behartu* eta “birgi-
zarteratu” nahi dituen horiekin.

ESPETXEA ETA DISIDENTZIA POLITIKOA: EUSKAL HERRIKO HISTORIA HURBILA

Euskal Herriko historia hurbilean presente dago espetxea, indar handia izan baitu disidentzia politikoa suntsitzeko arma gisara. Espetxe politika zehatz bat ezarri zaie, torturarekin batera; sakabanaketa eta muturreko isolamendua, “borroka antiterroristan” oinarrituta. Sarraskiguneak erresistentziarako lubaki bihurtu dituzte, ordea, hamarkadetan zehar, milaka militantek. Aparteko lanketa behar luke horrek guztiak, baina **datu batzuk** aipatzea ez dago soberan. Euskal Memoria fundazioaren arabera⁴, 1936ko altxamendu frankistaren ondorengo gerra amaitutakoan, 40.000 euskal preso politiko inguru zeuden. Urteek aurrera egin ahala behera egin zuen kopuru horrek, besteak beste, hiru indultu orokor ezarri zituelako Francok. Ez zen erraza izan diktadurako etsipen giroari buelta ematea, baina *gazte ero batzuen ekimenak* borroka lehen lerroa ekarri zuen berriz.

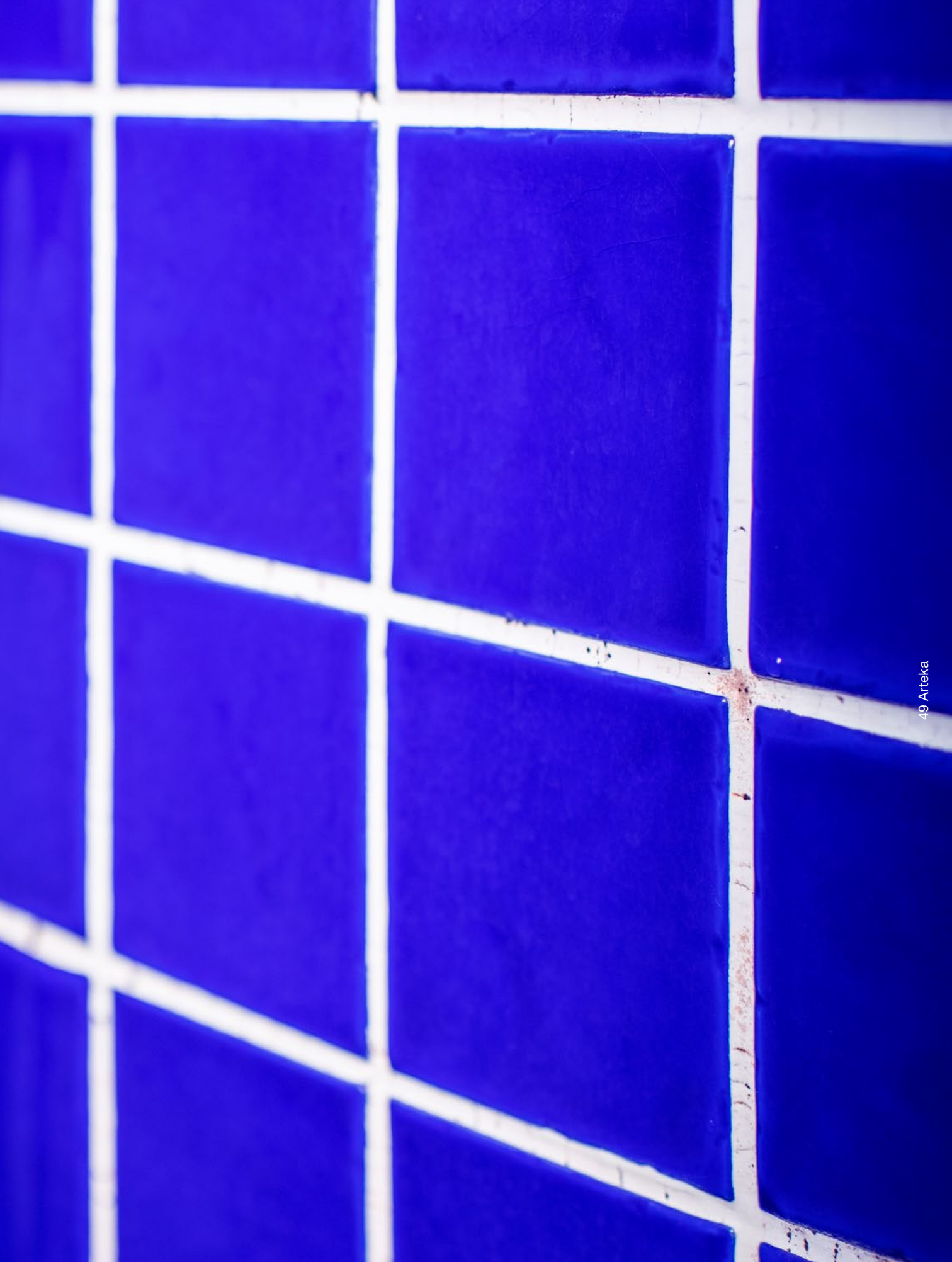
ETA agertzeak eta haren aurkako errepresioak atxiloketa eta espetxeratzeko oldeak ekarri zituen berriz. 1975ean, 632 euskal preso politiko zeuden, Euskal Memoriaren arabera. Sasi-amnistien ondoren, ordea, hustu bezain azkar bete ziren espetxeak berriz. Geroztik, gorabeherak izan ditu preso politiko

Sarraskiguneak erresistentziarako lubaki bihurtu dituzte, ordea, hamarkadetan zehar, milaka militantek

kopuruak, baina argi ikus daiteke estatuak nola erabili nahi izan dituen, une historiko jakinetan, mugimendu osoak higitzeko. Ez da kasualitatera EPPKko preso kopuru handienak negoziazio eta su-eten garaietan izatea, adibidez, edo Argeleko negoziazioen hausturaren ondoren ezartzea sakabanaketa politika. **1978tik bertatik hasita, 2008koa da preso politiko kopururik handiena: 755.** Ezker Abertzalea eztabaida estrategikoarekin hastera zihoanekoa, hain zuzen. *Bateragune auzia* jartzen da maiz adibide modura, baina ehunka izan dira garai bertsuan atxilotutako militantek.

Torturarena ere itzal handi bat da sektore militante askotan, eta harago ere bai. Euskal Memoriak 5.655 tortura kasu ditu dokumentatuta 1960ko hamarkadatik, baina jakina da opakutasuna eta inpunitatea direla torturaren ezaugarri behinetakoak, eta beraz, askoz gehiago direla benetan infernu hori sufritu dutenak. Eta sufritzen dutenak. Maiz aurkakoa badirudi ere, **ohartarazi beharra baitago tortura ez dela iraganeko kontua.**

Batetik, forma jakin batean gutxiago gertatu arren (legedi “antiterroristekin”, inkomunikaziopean...), beste esparru eta errealtate askotan ere erabiltzen direlako torturak eta tratatu txarrak. CPDTren azken txostenaren arabera⁵, 2017an 1.014 pertsonak salatu

zuten Espainiako Estatuan tortura edo tratatu txarrak jasan izana -Hego Euskal Herrian, hiruk-. Gehienek, militantzia sozial eta politikoaekin eta migranteen aurkako errepresioarekin lotuta. Baina tortura ez da iragana, batez ere, **inpunitatea delako tortura sistematiko bihurtzen duena**, eta praktika hori ahalbidetzen duten makineria legal, politikoa eta ideologikoa bere horretan dirautelako, estatuari beharrezko zaionerako. Esanguratsua da, CPD Tren azken urteetako datuak ikusita, M15 mugimenduaren garaian eta Kataluniako Printzipateko gatazka garaietan egondako tratatu txar salaketan gorakada.

Estatuak bahituta jarraitzen duten militanteen borroka bihotzean, **krisi kapitalistaren testuinguruan** argi ikus dezakegu sistemaren kontraesanetan eta klase borrokan zuzenean esku hartzen duela instituzio horrek. Euskal Herrian bertan, modurik gordinenean azalarazten dute biolentzia estruktural hori, esaterako, iazko Zaballako bost erailketek eta otsail amaierako Baionako erailketak.

ESPETXEAREN SORRERAZ ETA GARAPENAZ

Materialismo historikotik, **bi ikuspegitatik aztertu izan dira** nagusiki zuzenbide penala, zigorra eta espetxea (Carolina Prado, 2004)⁶. Batetik, fenomeno historiko-sozial gisara uler liteke zigorra, proletalgoari merkatuaren diktadura ezartzeko, soldatapeko lanerako diziplinatze prozesu modura (Rusche eta Krichheimer; Melossi eta Pavarini...). Bestetik, estatuaren aparatu errepresso eta ideologiko modura, sarreran aipatu bezala, *proletalgoaren kontrol terrorista* ezartzeko funtzio politikoa gisara (Pashukanis, Hay...). Zentzu horretan, funtsezkoa da Foucaulten⁷ ekarpena ere, gizartearen izaera diziplinatzailea nabarmentzeko eta politika punitiboen garapena ulertzeko; exekuzio publiko eta espektakularretatik gorputzaren ekonomiara eta haren erabilera politikora, mendekotasunaren eta beldurraren bidez, gorputza *produktzio indar bilakatze*ko.

Lehena eta bigarrena, helburu produktibista eta delitugilea proletario sumiso gisara birgizarteratzeko xedea, espetxeak biak izan ditu jomugan historikoki

Lehena eta bigarrena, **helburu produktibista eta delitugilea proletario sumiso gisara birgizarteratzeko xedea**, espetxeak biak izan ditu jomugan historikoki, baina garapen kapitalistarekin batera, gehiago bideratu da bigarrenera, Mellossiren eta Pavariniren⁸ esanetan. Edozein modutan, gatazkak funtsean klase sozialen artekoak direla ulertzean datza gakoa: ekoizpen harremanak eta indarrak, eta haiek dakarten egitura soziala ulertzean.

Pashukanisen hitzetan, merkatuak *libre eta berdinen artekotzat* irudikatzen duen “trukearen bariante partikular bat” da **delitua, eta zigorra**, berriz, “biktimak jasandako kaltea ordezkatzeko eta orekatzeko” mekanismoa. Zuzenbidearen klase izaera hori gogoan, Melossik azaltzen du *expiatio* (mendekua) bidez funtzionatzen zuela zigorrak Erdi Aroan; ez zegoen “denboran neurtu zitekeen lanik” (soldatapeko lanik, alegia), eta balio soziala zuen hura kenduz gauzatzen zen mendekua: bizitza, osotasun fisikoa, dirua, estatusa... Zuzenbide kanonikoan, *usque ad correctionem* ziren zigorrak, damutu edo “zuzendu” arteko **penitentzia**, alegia; ez zituzten, ordea, lanera behartzen.

Rusche eta Krichheimerrek (1984) azaldu zuten **Erdi Aroan**, lan-eskua oparao zenean, politika kriminal zorrotzak ezartzen zirela (heriotza zigo-

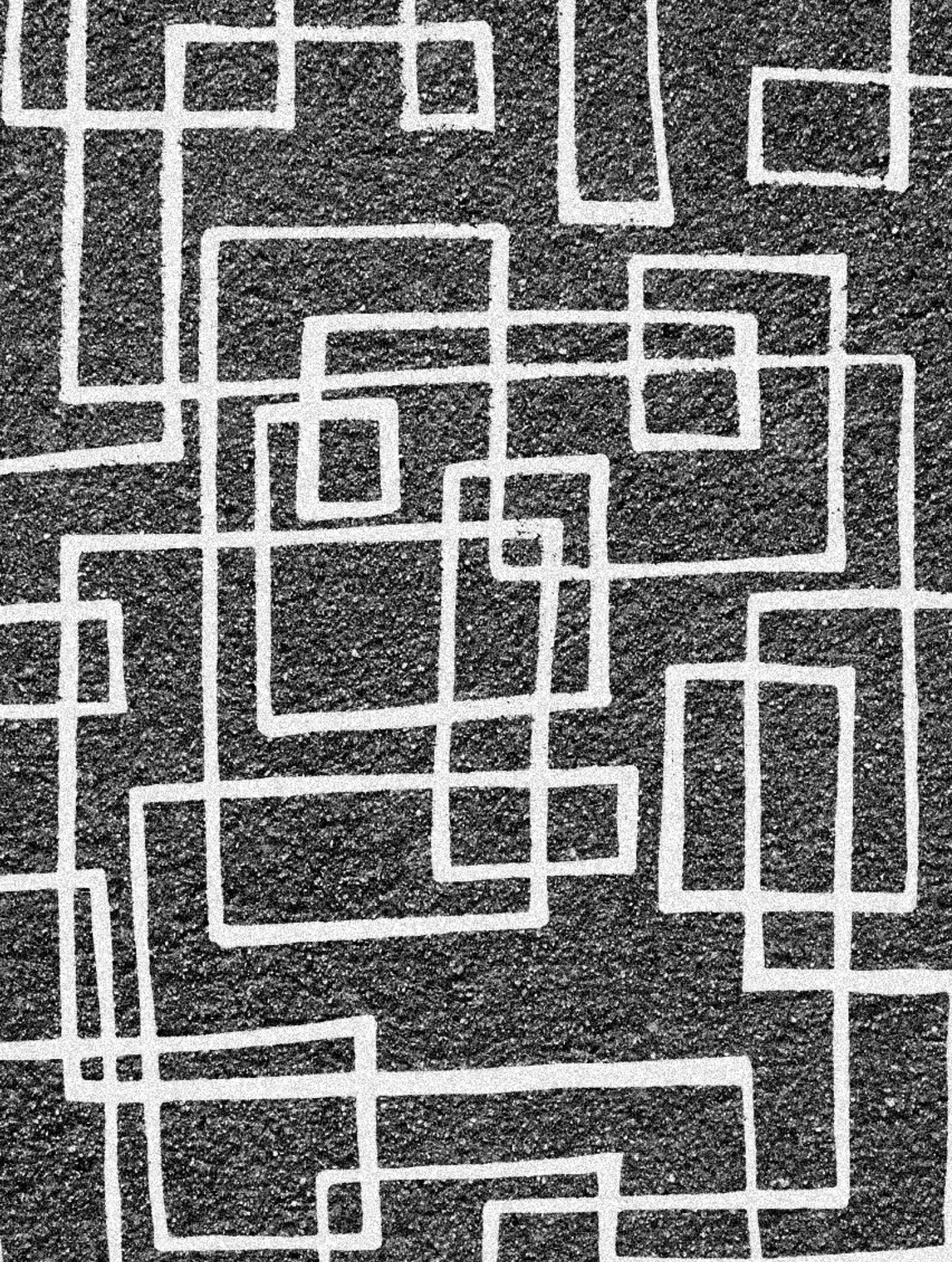
rrak, anputazioak...), baina ondoren, lan-esku horren beraren eskaria handitzean, politika horixe bera saiatzen zela nolabait “arau-hausleak bizirik mantentzen”. Hor kokatuko litzateke espetxearen sorrera, egile horien ikuspegian⁹. Beti muga argi batekin, noski: espetxeetako lan eta bizi baldintzak beti izan behar dira “gizarte librekoak” baino okerragoak, zigorraren zentzua gal ez dadin.

Erdi Aroko nekazal gizartetik gizarte industrial burgeserako igarobidean, ez dago jada lotura zuzenik esklabu eta jauntxoaren artean. “**Koakzio ekonomiko bidez**” gidatzen da esklabotza berria, eta langile asko “legez kanpo” geratzen dira: bagabundoen, bandidoen garaia da, uzta lapurretena, nekazarien matxinadena. Bi ekoizpen ereduen arteko trantsizio luze horretan, lanaren eskaria eta eskaintza orekatu artean proletalgoak abantailarik har ez dezan, *lan behartuetara* jotzen da.

Bide hori nola egin zuten ikusteko, esanguratsua da **Ingalaterrako adibidea**¹⁰. “Lur guztiak itxi dituzte hesiekin”, kontatzen zuen Thomas Morok (1516) lur komunalen lapurretaz ari zela. Manufaktura berriak ezin zituen nekazari desjabetu horiek hartu kanporatuak ziren erritmo berean: ezin ziren kolpera egokitu egoera berriak ekarritako diziplinari. *Alferkeriaren aurkako legedia odoltsuak* zabaldu ziren mendebaldeko Europan XVI. mendean. Ingalaterrako erregeak Bridewell gaztelua erabiltzea baimendu zuen “eskale, bandido, alper” eta gainerakoak biltzeko eta lanaren eta diziplinaren bidez haiek “erreformatzeko”.

Melossik ohartarazten du, ordea, “delinkuente boluntario gisara” tratatzen zituela legediak: “Suposatzen zuen beren borondate onaren arabera zela dagoeneko existitzen ez ziren baldintza zaharretan lanean jarraitzea”. Indibiduoaren moralaren gain jartzen da erantzukizuna, nolabait, egitura ekonomiko eta sozialak baldintzatutako testuingurutik bereizita.

Puntu honetan, garrantzitsua da ulertzea biziraupenerako, **subsidiarako**

Ingalaterrako erregeak Bridewell gaztelua erabiltzea baimendu zuen “eskale, bandido, alper” eta gainerakoak biltzeko eta lanaren eta diziplinaren bidez haiek “erreformatzeko”

sistema orokorrarekin batera gartzten dela *espetxe* instituzioaren jaiotza. Isabel erreginaren garaiko (XVI) *Poor Law* legearen arabera, esaterako, “pobre inpotenteak” (lanerako ezinduak) mantendu behar zituen sistemak, baina lana bermatu behar zien gainerakoei. Bigarren hori ez zuten lortu; errepresio bideak indartzea baino ez zuen ekarri benetan. Herrialde osora zabaldu ziren “korrekzio etxe” izenekoak. Legez, eta praktikan, langilea behartuta zegoen edozein lan onartzera, “lana ematen zuenak” ezarritako baldintzetan. Lege haren moldaketek 1948ra arte iraun zuten, Asistentziarako Lege Nazionalak ordezkatu zituen arte.

GIZARTE DIZIPLINATZAILERANTZ

Europar, oro har, asistentzia sistema organiko eta zentralizatuekin batera dator hertsatze behartuaren zabalpena, gaur egungo espetxearen logika. Holandan, adibidez, baliabide oroz desjabetuak *Rasphuis* edo *lan-etxe* delakoen bidez behartu zituzten fabrikako diziplinara XVII. mendean. Edo Frantzian, esaterako, *l'Hopital* deiturikoen bidez, XVII. mendearen erdialdetik aurrera orokortzen da hertsatze behartua, gero eta gehiago, lanarekin lotuta baino, hertsatze hutsarekin lotuta, funtzio errepresibo soilarekin. Egoera ulertzeko, adibide esanguratsua da Parisko datua: XVI. mendean,

populazioaren heren bat osatzen zuten *bagabundo* deitutakoek.

Hasieratik gartzten da agerian, ordea, **jabetza pribatuaren eta klase dominanteen hipokresia**. Thomas Münzter teologo alemaniar eta nekazal matxinadetako liderrak, esaterako, halaxe zioen erreforma protestantearen garaian, Lutero aipatuz: “Usurero, lapur eta bandido okerrenak gure printzipeak dira, existitzen den guztiaz jabetzen baitira. Uretako arrainek eta zeruko hegaztiekin, haienak behar dute izan, nonbait (Isaias V). Eta gero, gainera, ez dute lotsarik pobreaki Jainkoaren mandamentuak predikatzeko”.

Gerora, kapitalismoaren garapean, **lotura argiak ikus litezke beste instituzio diziplinatzaile batzuekin ere, Foucaultek sakondutako bide-tik¹¹**. Espetxeak bezala, funtzio horretarako mekanismo errepresibo gisara irakur litezke bestelako hertsatze zentroak ere, psikiatria edo eskola bera, besteak beste. Marra fina da legala eta ilegala bereizten dituen, zer den baimendua eta zer ez, eta gizarte egiturekin batera mugitzen da marra hori, moldatzen du gizartea bera. Helburua, ordea, argia da beti, Foucaulten esanetan: botereari interesatzen zaizkion **jokabideen normalizazioa**. Klase dominanteak *fragmentazio bidez* irabazten du boterea, soilik *baimendutako jokabideak normalizatzen* dituen.

Espetxeak bezala, funtzio horretarako mekanismo errepresibo gisara irakur litezke bestelako hertsatze zentroak ere, psikiatria edo eskola bera, besteak beste. Marra fina da legala eta ilegala bereizten dituen

Historia horrek guztiak zer eman duen ondo deskribatzen du Victor Sergek¹², bere azalean nozitu ondoren. XX. mendearen hasieran, hala definitzen zuen espetxe fantzesa: “Erokeria mekanizatu bat bizi da han (...). Erregimen Zaharreko tradizio penaletan oinarritutako aparatu bati, zigorraren ideia erlijiosoari eta administrazio moderno handien xehetasunari esker lortutako emaitza da (...). Gaizkile eta hondakinak ekoizteko makina hori garesti iriteten da, funtzio erabilgarririk bete gabe. Baina bere generoan, baita bere arkitekturan ere, perfekzio moduko bat eskuratu du (...). **Pertsonak triturtatzeko makina bat da**”.

Espetxearen eta gizartea diziplinatzeko bestelako mekanismoen artean, sarri izan da aztertua **Panoptikoaren ideia**. Pavarinik azaltzen duenez¹³, ingeles burgesia gorakorren ordezkari Jeremy Benthamen proiektu batean du jatorria. 1787koa da lehen proiektua, **behatzte eta bakartze printzipioak** ezarri zituen. Haren helburua zen eraginkortasun produktiboa bilatzeko kontrol sistema punitiboa garatzea. Pavarini: “Panoptikoaren ideia edozein eratako eraikinetan ezar daiteke, edozein eratako pertsonak inspektiopean edukitzeko; zehazki, espetxeak, industria etxeak, *workhouse*-ak, *poorhouse*-ak, manufakturak, manikomioak, lazaretoak, ospitaleak eta eskolak”.

Behatzte printzipioaren arabera, “kriminalarekiko” sistemaren interesa da hura aztertzea, sailkatzea, manipulatzea eta eraldatzea, bizi izan duen errealitate soziala, eta berriz bizi izango duena, aintzat hartu gabe. Kriminalaren figura hori instituzionalizatzen da, delitugilea “espetxeratu” bilaka-

tzeko. Azken batean, “kriminala eraldatzea, eta irudikapen burgesaren arabera desjabetu batek izan behar duen hartara bihurtzea” da xedea.

Bakartzearen bidez, kanpoko sententzio guztiak erauzten zaizkio espetxeratuari; bakarrik sentitzen da bere behar materialen aurrean. *Subjektu abstraktu* bihurtzen da. Aniztasun guztia ezabatzen zaio, *espetxeratu bat* besterik ez da espetxearentzat. Horrela, burujabetza administratiboaren mendeko bihurtzen da erabat, eta suntsipenari eta eromenari ihesbide bakarra uzten zaio: menderatuaren forma morala, hau da, “proletalgoaren forma morala” inposatzen zaio desjabetuari, baldintza existentzial modura. *Burgesiarentzat baino ezin izan ahal izatea*, nolabait esateko.

Horren guztiaren **helburua argia da: proiektu hegemoniko burgesa gauzatzea**. Soldatapeko lanerako diziplinatzea, nork bere beharrak asetzeko medio bakar gisara: desjabetu izatearen “heziketa eta onarpena”. Subjektua behar existentzial hutsera mugatzea, bizi-rauteko irteera bakarra utziz. Garapenak garapen, oinarrian, horixe izan da orain arte espetxearen funtzionamendua, bestelako mekanismo batzuekin batera. Aztertzeakoak dira, esaterako, arkitekturaren garapena, diziiplina instituzionala ezartzeko moduen, denboraren antolamendua, edo nola “lana lortzea” lotzen den sari gisako batekin gero eta gehiago. Espetxearekin sumisoena denak, “ondoan portatzen denak” lortuko du “lanik onena”, **esploatazioa pribilegio modura ikusteraino**.

ONGIZATE ESTATUA ETA BIRGIZARTZERATZEAREN MITOA: PARADIGMA ALDAKETA?

Egitura ekonomiko eta sozialek, eta

kontrol sozialerako klase dominantearen unean uneko helburuek determinatu dute, beraz, espetxearen garapena. Gaur egun, errealitate anitzetan oinarritzen da politika hiltzaile hori: balizko “segurtasun” baten defentsa soziala, delinkuentea “berreskuratzearen eta heztearen” mitoa, zigor punitibo hutsa, mikrokosmo diziplinario idealak...

Badira, ordea, **krisi kapitalista honen testuinguruan garrantzia hartzen duten bi gertakari**, gutxienez. **Krisia bera**, batetik: 2008tik aurrera batez ere, Ongizate Estaturen paradigmen krisia areagotu du Europa mailako proletarizazio prozesuak. Bestetik, **2001eko irailaren 11ko gertakarien ondorena**: pauso atzeraezinak eman dituzte estatu inperialistek gerraren logikan, era guztietako eskubideen murrizketan eta kontrol sozialean, “politika antiterroristen” aitzakian. Frantziako etengabeko salbuespen egoerak adibide argia dira European.

Arlo askotan estatuaren “atzera egite” moduko bat gertatu dela dio Pradok, hain juxtu, politika polizial eta penitentiarioetan izan ezik. Parisen, adibide bat ematearren, estatuak hutsik utzitako gizarte zerbitzuetako eraikinak okupatzen ari dira Libiako gerratik ihes egindako langile migranteak, eta estatuaren erantzun bakarra da polizia ejertzito bat bidaltzea haiek bortizki kanporatzera.

Hori guztia ez da *soilik Poliziaren kontu bat*, nolabait esateko. Zenbaitek nabarmendu dute, esaterako, torturaren justifikazioa nola bultzatzen den, gero eta nabarmenago, zineman eta telesailen industrian. Polizia *medio* gisara uler baitaiteke, kapitalaren zerbitzura jarritako biolentziaren monopolio gisara, baina baita **Polizia helburu**

Polizia medio gisara uler baitaiteke, kapitalaren zerbitzura jarritako biolentziaren monopolio gisara, baina baita *Polizia helburu* gisara ere: oro har, jendartean zabaldu beharreko jarrera modura, *hiritar onaren figura* modura

gisara ere: oro har, jendartean zabaldu beharreko jarrera modura, *hiritar onaren figura* modura. Joera horiek indartuta ageri zaizkigu, esaterako, Covid-19 pandemiaren eta haren inguruan eraturako ofentsiba guztiaren harira.

Testuinguru honetan, horrek guztiak espetze sisteman nola eragin dezakeen galdetzen du C. Pradok 2014an aurkeztutako tesian¹⁴. Hau da, “askatasuna desjabetzeko zigorraren auzia” bere testuinguru sozial eta historikoarekin jartzen du harremanetan, eta azaltzen du langile masa handi batentzat desagertzen ari dela “lan humanoaren kontzeptu klasikoa”, edo horretarako sarbidea. “Horretarako sarbiderik gabe, **sistematik kanporatuak** jazarpen penalaren foku bihurtzen dira bide batez, dagoeneko bergizarteratzeko horizonterik eskaintzen ez duten *biltegi-espetxeetarako* edo *zaborte-gispetxeetarako* hautagai perfektuak”.

Kaliforniako (AEB) espetze sistema eredu hartuta eta zehazki Kataluniako autonomia erkidegoko sistema azter-

tuz, gutxienez hipotesi interesgarriak planteatzen ditu Pradok. Haren esanetan, 2008ko krisiak erakutsi duen gauzetako bat izan da nola gaur egun, periferiako herrialdeek ez ezik, zentro kapitalistan kokatutakoek ere sufritzen dutela nazioarteko kapitalak enpleguaren eta soldataren gainean ezarritako presioa. “Gaur egun, birgizarteratzea utopia gisara soilik uler liteke, edo hobe esan, erretropia gisara: dagoeneko ezin da historian atzera egin paradigma fordistako baldintzak berreraikitzeke. Gordinki, egungo testuinguru postfordistan, presoen birgizarteratze sozial eta laborala aporia hutsa da, hau da, zentzugabekeria, kasik lanik ez dagoen gizarte batean”.

“**Birgizarteratzea**” mito bat **bestetik ez da sistema kapitalista honetan**, “bizikidetzarako espetze politika” edo “espetze politika humanizatu” bat bezainbeste. Espetxea bera baita politika hiltzaile bat, osotasunean. Bertold Brecht-en “zer da banku bat lapurtzea fundatzearen aldean?” hura parafraseatuz,

beldurrik gabe galde dezakegu gaur: *Zer da delinkuentzia (terrorismoa?) Espetxe bat fundatzearen aldean?* Klean ere izan gaitezke bankuen esklabo, lanaren eta haren arauera moldatutako gizartearen preso; kartzelan ere libre izan gaitezkeen bezala, militante nahi bada, erresistentzian bada ere. *Preso bizi gintezke edo erdi libre...*

Espetxeak apurtzea, zentzu guztietan, ezinbesteko betebeharra izango da klase bereizketan oinarritutako gizarte eta haren zapalkuntza guztiak gainditu nahi dituenarentzat. /

1- Prison Policy Initiative.

2- Osabideak. www.publico.es/politica/prisiones-informe-denuncia-cerca-tres-presos-mueren-semana-carceles-espanolas.html

3- World Prison Brief 2018.

4- Euskal Memoria, datu basea: www.euskalmemoria.eus/eu/db

5- Tortura Espainiako Estatuan 2017, CPDT Torturaren Prebentzio eta Salaketarako Koordinakundearen txostena.

6- Dos concepciones de castigo en torno a Marx, Carolina Prado (2004).

7- Vigilar y castigar el nacimiento de la prisión. M. Foucault, 1975.

8- Cárcel y fábrica. Los orígenes del sistema penitenciario. D. Melossi, M. Pavarini 1977.

9- C. Prado, 2004.

10- D. Melossi, M. Pavarini 1977.

11- M. Foucault, 1975.

12- Victor Serge. Memorias de un revolucionario, Jean Riere 1978.

13- D. Melossi, M. Pavarini 1977.

14- La cuestión del trabajo penitenciario frente al cambio de paradigma. C. Prado, 2014. Universitat de Barcelona. Tesiaren aurkezpena: youtu.be/iR7RcXivnYc